

DEBATT

BARNFAMILJERNAS EKONOMI — ETT GENMÅLE

Av docent PER G. ANDREEN

BEFOLKNINGSFRÅGAN är det viktigaste ämnet i svensk politik vid sidan av försvarsfrågan. Därför kräver fil. dr Sven Rydenfelts artikel i Svensk Tidsskrifts sista nummer ett omgående svar, låt vara att tids- och utrymmesbrist gör det nödvändigt att förbigå mycket, som kunde och borde sägas.

Syftet med Rydenfelts artikel är klart angivet. Han vill ge stora, behovsprövade bidrag till »barnfamiljerna i de allra lägsta inkomstklasserna» men borttaga alla generella barnbidrag. Avvecklingen skall ske i etapper och början göras med bidraget till första barnet. Och väl att märka: *barnfamiljerna skall icke få någon som helst ersättning i form av skatteavdrag.*

För att underbygga dessa yrkanden anför Rydenfelt en del uppgifter om inkomstfördelningen 1958, som tyvärr alla har det gemensamt att vara för hans syftemål odugliga. Till en början studerar han kategorierna gifta och ogifta. Giftna par befinnas ha en drygt dubbelt så stor genomsnittsinkomst som ogifta män. Detta finner Rydenfelt anmärkningsvärt, men hans statistiska metod är sådan, att läsaren icke kan dela hans förvåning. »Ensamstående» med mycket låga inkomster apostroferas särskilt av Rydenfelt, men han påpekar inte, att det kan vara fråga om studerande ungdom och andra, som i huvudsak underhållas av »giftna par». Sistnämnda kategori är en vid säck. Den omfattar såväl barnlösa

som ett-, två- och flerbarnsföräldrar. Efter några skäligen diskutabla utläggningar om hustruns arbetsinsatser i hemmet — bl. a. låtsar Rydenfelt inte om, att den famösa medelinkomsten till väsentlig del härrör från hustrurnas *yrkesarbete* — kommer han fram till slutsatsen: »Den vanliga föreställningen att barnfamiljernas reella standard *normalt* skulle vara betydligt sämre än ensamstående personers förefaller ogrundad.» Härtill är att säga, att Rydenfelts »ensamstående person» är en statistisk konstruktion utan påtaglig anknytning till detta jordelivet, och att den av Rydenfelt begagnade inkomststatistiken inte säger något som helst om barnfamiljernas levnadsstandard.

Kanske i känsla härav företar sig Rydenfelt härnäst att tömma ut sina »giftna par» ur säcken och ordna dem i kategorierna »makar utan barn» och »makar med barn». Det sker med hjälp av en undersökning över levnadskostnaderna 1958, utförd av Socialstyrelsen. Rydenfelt tycks inom parentes sagt icke ha observerat, att denna undersökning ger en annan bild av standardrelationen mellan gifta och ogifta än de nyss anförda siffrorna. En ensam mans konsumtion visar sig nämligen uppgå till $\frac{7}{10}$ av två barnlösa makars och nära $\frac{3}{5}$ av den genomsnittliga barnfamiljens! Men jag återgår till temat gifta med och utan barn.

Rydenfelt finner, att barnfamiljens

årskonsumtion med avdrag för barnbidrag och familjebostadsbidrag men med tillägg för egen skatt till dessa ändamål ligger omkring 1 300 kr. över det barnlösa parets. De familjer, som innefattar en eller flera studerande ungdomar mellan 15 och 21 års ålder, har ytterligare tre hundralappar om året att vinka på. Inkomstskillnaden mellan makar med och utan barn stiger, om man räknar med hustruns arbete i hemmet, säger doktor Rydenfelt, ty hon måste ju arbeta hårdare, då det finns barn, än hon eljest skulle göra. Slutligen anföres uppgifter, enligt vilka barnfamiljerna till vissa lyxbetonade ändamål — varibland nöjen och rekreation — använder något, men obetydligt mindre, än barnlösa makar.

För att kunna med utbyte användas borde naturligtvis även i dessa fall genomsnittssiffrorna differentieras. Hur många av de barnlösa paren är unga nygifta, hur många är pensionärer, och hur skiljer sig dessa grupper konsumtion från de barnlösas i samma ålder som barnförsörjarna? Hur varierar barnfamiljernas konsumtion vid olika barnantal? Rydenfelt är icke i stånd att besvara dessa frågor. Hans jämförelser har därför icke någon beviskraft.

Inkomster och konsumtion för olika typer av hushåll.

Barnfamiljernas ekonomiska situation i jämförelse med andra hushållstyper måste ordentligt utredas, innan man kan föra en saklig debatt på detta område, säger Rydenfelt. Visst behövs det fortsatta utredningar, men det föreligger dock sedan flera år tillbaka en vägande undersökning i 1954 års familjesakkunnigas betänkande Samhället och barnfamiljerna (SOU 1955: 29). Det förefaller mig, som om

doktor Rydenfelt hade glömt av dess existens, och det är han tyvärr icke ensam om. Detta utmärkta arbete, som borde ha stått i medelpunkten för vår politiska debatt, har kommit i skymundan, emedan det befunnits inopportunt på skilda håll. Min övertygelse är, att dess undersökningsmetoder och resultat så småningom skall tränga igenom.

I Samhället och barnfamiljerna finner man den redovisning av inkomstagare och konsumenter, uppdelade efter barnantal, som läsaren av doktor Rydenfelts artikel förgäves efterlyser. Detta är förutsättningen och grundvalen för hela undersökningen. En viktig omständighet, som i någon mån utredes, låt vara ej med önskvärd precision, är de stora variationerna i flerbarnsfamiljernas ekonomiska ställning på olika åldersstadier. Vidare får man besked om fördelningen av statsskatt, resp. statsskatt minus barnbidrag, på hushåll av olika familjetyp 1940, 1948 och 1954. En av byråchefen Erland von Hofsten utarbetad konsumtionsenhetsskala används till att jämföra det ekonomiska läget för hushåll av olika storlek och sammansättning. Jag skall tillåta mig att återge några av utredningens siffror. De hänför sig till årtiondets förra hälft. Utvecklingen sedan dess med likformiga löne- och prisstegringar, inflatorisk skatteskäpning, fortsatt urbanisering och växande utbildningskrav har i stort sett varit ägnad att ställa flerbarnsfamiljernas underläge i skarpare relief.

Sextio procent av den vuxna arbetande befolkningen är alldeles utan barnförsörjningsbördor. Bland de övriga dominerar ettbarnsfamiljer med två försörjare. Makar med minst tre barn jämte ensamstående med minst två barn utgör knappt 8 % av den vuxna befolkningen under 65 år. Men 38% av alla barn under 16 år finns i de »stora» familjerna. En ringa del av

de förvärvsarbetande svarar sålunda för en mycket avsevärd del av folkets totala barnförsörjningskostnader.

På grundval av socialstyrelsens levnadskostnadsundersökning 1952 har gjorts kalkyler rörande konsumtionsbeloppen per enhet. Ensamstående män under 35 år kommer högst med 6 700 kr. Makar utan barn, gifta 1947 eller senare, når siffran 5 700. I fråga om barnfamiljerna varierar talen mellan 3 700 för makar med ett barn och 2 900 för makar med 4 eller flera barn, allt per konsumtionsenhet enligt den uppgjorda skalan. Under ett konsumtionsbelopp av 3 000 kr. per enhet ligger 17% av makar utan barn men 61% av familjerna med tre eller flera barn. Som en belysande detalj kan nämnas, att unga makar utan barn 1952 hade klädotgifter på 1 439 kr., medan makar med två barn i och under skolåldern ej kom högre än 1 313 i genomsnitt per familj. För makar med fyra och flera barn stannade medeltalet vid 1 580 kr. Vilka standardskillnader detta innebär, behöver knappast framhävas.

Allra mest slående är kanske siffrorna för disponibel inkomst per konsumtionsenhet vid olika inkomstlägen och för hushåll av olika storlek. Hur situationen tedde sig i det hänseendet 1952, skall illustreras med några exempel. Makar med ett barn och 15 000 kronors inkomst hade knappt samma konsumtionsstandard som ensamstående med en inkomst av 6 000 kr. eller makar utan barn med en inkomst av 12 000 kr. En tvåbarnsfamilj med 20 000 kr. kom inte mycket högre per konsumtionsenhet än den nyssnämnda ettbarnsfamiljen, och trebarnsfamiljen med 20 000 kronor stannade på en avsevärt mycket lägre nivå. En fyrbarnsfamilj med så mycket som 50 000 kr. i årsinkomst hade ej fullt samma disponibla inkomst per konsumtionsenhet som den ensamstå-

ende med 10 000 kr. eller ett par barnlösa makar med 20 000 kr. om året.

Befolkningspolitiska synpunkter.

Sveriges befolkningsläge är allvarligt. Födelseantalet är nere i 14 ‰, den äktenskapliga fruktsamheten är kanske t. o. m. lägre än den var på 1930-talet. Bristen på arbetskraft måste fyllas genom invandring. Statistiska centralbyråns prognos för tiden fram till 1970 förutser en årlig nettoinvandring på 10 000 personer, men under åren 1955-57 var det faktiska genomsnittet 16 000 och nyligen har från arbetsmarknadskommissionens sida signalerats ökad intagning av främmande arbetskraft. Jag föreställer mig, att ett måttligt tillskott av främmande blod är ägnat att uppfriska ett folk och öka dess produktivitet. Inslag i vår nationalitet, sådana som det vallonska och det judiska, tror jag tillräckligt vittnar därom. Men att tillföra vitaminer till en frisk kropp är något annat än att hålla en sjuk kropp vid liv genom ständiga blodtransfusioner. Bilden är f. ö. haltande, ty det kan inte hjälpas, att en omfattande, kontinuerlig invandring måste medföra svåra problem och faktiskt leda till en nationell desintegration, en omvandling av själva kulturmiljön.

Redan på 1930-talet var nativitetsnedgången starkare i Sverige än på de flesta andra håll, men likartade tendenser uppträdde dock i snart sagt hela Västeuropa. Nu åter är Sveriges ställning fullkomligt unik. Frankrike, det gamla avfolkningslandet, har en nativitet på över 18 ‰, våra grannländer Norge och Danmark likaså. Österrike, som under trycket av svåra politiska omständigheter tidigare konkurrerat med Sverige om bottenrekordet, visar födelsetal på 17 ‰. Det är något sällsamt och osunt i vår otill-

räckliga reproduktion. Den vittnar om bristande psykisk balans hos vårt folk, bristande harmoni hos det svenska samhället av idag. Det måste dock finnas en väg tillbaka till en tryggad och normal existens även för vårt folk. Om vi inte allvarligt tar fatt på uppgiften att finna denna väg och klargöra den för vår tids svenskar utan nöjer oss med att hjälpligt lösa dagsproblemen och lämnar framtiden åt slumpen, är detta, synes det mig, en pliktförsummelse av svåraste art.

Doktor Rydenfelt och många andra ler kanske medlidsamt åt denna känslolosa samhet. Nåväl, det tål jag gärna. Jag saknar all förståelse för en uppfattning, som ignorerar familjernas roll i folkets liv, ja, t. o. m. deras funktion i ett större ekonomiskt och kulturellt sammanhang. Jag finner det motbjudande och inhumant att tala om barnen som ett slags konsumtionsartiklar, medel för föräldrarnas livsstegring ungefär som bilarna. Barnet är från första stund en individ, en människa, en blivande samhällsmedborgare. Föräldraskapet är ett uppdrag, som drar med sig både oro och bekymmer, stolthet och glädjeämnen. Ingenting av detta kan värderas i penningar. Men visst har barnförsörjningen ekonomiska sidor. Konsumtionsföremål är barnen icke men konsumenter sannerligen. Där kommer vi tillbaka till den nationella helhetssynen. Även den som ogillar moderna föräldrars prestige-betonade lust att hålla sina barn med nöjen och dyrbara tillhörigheter, måste erkänna, att barnförsörjningen, helst i 60-talets utbildningssamhälle, innebär en väldig samhällsinsats till helhetens fromma. För att använda en ekonomisk term, som verkligen passar: barnen är folkets ojämförligt viktigaste investeringsobjekt. Utan tvekan håller jag fast vid den konservativa grundtanken om folket genom tiderna. Svenskheten är vårt arv, vår uppgift

här i världen. Den får vi inte svika. Därför måste vi se till inte bara att våra barn blir välutbildade och välnärda utan också att de blir tillräckligt många för att vidmakthålla det svenska folket och sörja för en expansion, som motsvarar vårt näringsutrymme och vårt medansvar i folkens samfund.

Skatterättvisa och barnbidragssystem.

I sitt ensidiga besparingsnit ser doktor Rydenfelt med tillfredsställelse, att det alldeles övervägande flertalet barnförsörjare icke har mer än ett eller två barn. Småfamiljernas standard är, menar han, icke så mycket lägre än de barnlösas, att man av sociala skäl kan motivera en kostnadskrävande familjepolitik för deras del. Flerbarnsfamiljerna har dryga barnkostnader — det inser han — men deras antal är så litet, att man icke behöver ta hänsyn till dem som grupp. De som skaffar sig fler än två barn får man hjälpa, om de är socialfall. Eljest kan de skylla sig själva för sitt originella »konsumtionsval». Så tänker doktor Rydenfelt, och i dag som är har han nog en stabil majoritet inom den svenska opinionen på sin sida. Men det är just denna uppfattning, som måste brytas, om den svenska folkstammen skall äga bestånd. Det gäller att vidtaga sådana befolkningspolitiska åtgärder, att många föräldrar, som nu nöjer sig med ett eller två barn, blir benägna att skaffa sig ett tredje och fjärde.

Redan 1955 framkastade jag i denna tidskrift tanken, att man i ett sammanhang borde återinföra barnavdrag i beskattningen, avskaffa första barnbidraget samt gradera bidragen för andra, tredje och följande barnen uppåt. Barnbidragen borde i första hand kvittas mot skatteavdragen. Eventuellt överskjutande belopp skulle

utbetalas. Av de skäl, som jag här angivit, ter sig en sådan ordning både rimlig och rättvis.

Med 1954 års familjeutredning vill jag emellertid framhålla, att skattdifferentiering efter försörjningsbörda är ett rättvisekrav i sig, som kan och bör drivas även oberoende av befolkningspolitiska synpunkter. Vem vill egentligen neka, att hushållets ekonomiska bärkraft bestäms ej endast av inkomsten utan även av antalet familjemedlemmar, som skall leva på den? Principen om lika skatt vid lika ekonomiskt läge kan aldrig förverkligas på annat sätt, än att man lägger inkomsten per konsumtionsenhet till grund för beskattningen. Att som svenska staten efter 1947 fullständigt bortse från barnkostnader vid beskattningen leder till grova orättvisor och en veritabel rovdrift med värdefullt människomaterial. Värre och värre blir det för varje varv, som dras åt på inflationsskruven. Kan det stämma överens med förnuft och anständighet att toppbeskatta extrainkomster som en familjeförsörjare förvärvar med en yttersta viljeanstängning, och som faktiskt krävs för det dagliga uppehållet i en flerbarnsfamilj? Jag kan inte förstå, att de barnlösa, vad än orsaken må vara till att de icke själva har barn, skulle kunna känna sig förfördelade, om sådana orättvisor utplånades. När man läser, vad doktor Rydenfelt skriver i dessa stycken, blir man emellertid betänksam. Där finns onekligen poänger, som jag inte är i stånd att sentera. Till dem hör reflexionerna om de hemarbetande husmödrarna. Det tycks vara meningen att motivera skatteförföljelsen av flerbarnsfäderna med att också mödrarna får slita ut sig.

Jag är övertygad om att den föreslagna ordningen med barnbidrag — skatteavdrag skulle få befolkningspolitisk effekt. Till stöd härför åberopar

jag främst Frankrikes exempel. Det förut låga franska födelsetalet har stigit sensationellt, uppenbarligen som följd av det sedan 1939 införda systemet med prestationslön och bärkraftsbeskattning. Här i landet har vi utpräglad prestationslön, och någon ändring därvidlag synes ej tänkbar. Desto viktigare då, att vi får bärkraftsbeskattning. Den gynnsamma nativtetsutvecklingen i våra grannländer på senare tid förtjänar även observeras. Både Danmark, Norge och Finland har kombinerat avdrag i beskattningen med barnbidrag. Sverige synes f. ö. vara *det enda land*, där man icke vid skattens utmätande tar någon hänsyn till barnkostnader. Denna uraktlåtenhet verkar säkerligen hämmande på den naturliga barnviljan.

Men barnbidragen då? År 1952 förklarades uttryckligen av dåvarande finansministern Sköld, att frågan om barnförsörjningskostnadernas beaktande icke längre var någon skattefråga utan en fråga av socialpolitisk natur. Att barnbidragen är en ren socialförmån framgår av deras konstruktion. Eftersom de är likformiga, generella och icke på något sätt knutna till inkomstbeskattningen, innebär de främst en överflyttning från barnfamiljer med högre till barnfamiljer med lägre nominell inkomst. De skärper m. a. o. skatteprogressiviteten för barnförsörjarnas del. Någon befolkningspolitisk effekt medför de säkerligen icke.

Två tankar om opinionsbildningen i befolkningsfrågan.

Det är ju så, att en intresseorganisation måste till, när det skall ske någonting i större stil här i landet. Vore det inte på tiden att bilda en *barnfamiljernas förening*? Den skulle i främsta rummet kämpa för bärkraftsprincipens tillämpning på familjebe-

skattningen. Det vore angenämt att tillhöra ett sådant förbund, eftersom dess krav kunde baseras på en solklar princip, och dess verksamhet så långt ifrån vore snävt begränsad till en viss grupp, att den tvärtom skulle gälla hela folkets framtid.

På 1940-talet resonerades om upp- rättandet av ett befolkningspolitiskt institut. Ett förslag cirkulerade, om

vars öde jag intet vet. Nu tror jag det vore på tiden att göra allvar av tanken. Arbetsuppgifter skulle sannerligen inte saknas. Viktigast vore kanske, att institutet skulle kunna bevaka den befolkningspolitiska aspekten i olika sammanhang, både inför offentligheten och hos statsmakterna. Men var finna bröd i öknen? Ur statens förråd bör det bestämt inte hämtas.